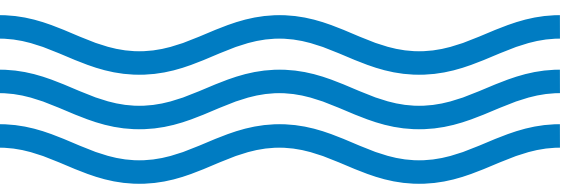

ITÄ-LAPIN KUNTIEN VAMMAISNEUVOSTOT
Selvitys toiminnan tilasta ja kehitystarpeista

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Vammaisneuvosto kunnan toiminnassa	4
2.1 Vammaisneuvosto vaikuttamiselimenä kunnassa	4
2.2 Vammaisneuvostojen tehtävät	5
3. Itä-lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminta	6
3.1 Vammaisneuvostojen toiminnan tila Itä-Lapissa	6
3.2 Vammaisneuvostojen tehtävät Itä-Lapin kunnissa	6
3.3 Vammaisneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet Itä-Lapissa	7
3.4 Vammaisneuvostojen viestintä Itä-Lapissa	8
3.5 Kuntien välinen ja maakunnallinen yhteistyö Itä-Lapin vammaisneuvostojen näkökulmasta	9
4. Keskeiset havainnot ja toiminnan kehittäminen	10
4.1 Keskeiset huomiot Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminnasta	10
4.2 Vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen, kokemuksia Itä-Lapista	11
4.3 Hyvät käytänteet	12
4.4 Koulutusrunko	12
Selvityksen lähteet ja liitteet	14

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

1. JOHDANTO

Tämä selvitys koskee Itä-Lapin kuntien: Kemijärven, Pelkosenniemen, Posion, Sallan ja Savukosken vammaisneuvostojen toimintaa. Selvityksen tavoitteena on muodostaa kuva näiden kuntien vammaisneuvostojen toiminnan nykytilanteesta sekä tuottaa tietoa vammaisneuvostojen toiminnan kehittämistarpeista. Vaikka selvityksen ensisijaisena tavoitteena on Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminnan tarvelähtöinen kehittäminen, voidaan selvitystä hyödyntää myös laajemmin eri kuntien vammaisneuvostojen toiminnan kehittämisessä. Lisäksi selvitystä voidaan soveltuvin osin hyödyntää myös muiden kunnallisten vaikuttamistoimielinten (esimerkiksi nuorisovaltuustot, vanhusneuvostot) toiminnan kehittämisessä.

Selvitys on osa Itä-Lapin kuntayhtymän ESR-rahoitteista High Five- Yhteistyöllä hyvinvointia Itä-Lappiin-hanketta (2019–2021). Selvitystyö kytkeytyy Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostoille tarjottuihin yhteisiin koulutuksiin, jotka toteutettiin yhteistyössä Invalidiliiton kanssa. Kouluttajina toimivat High Five-hankkeen projektityöntekijät, Invalidiliiton Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan järjestöasiantuntijat sekä tutkija/konsultti Liisa Jurmu (Palmicon Oy). Kehittämisprosessin suunnitteluun osallistuivat myös Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen sihteerit. Tämä edesauttoi eri kuntien neuvostojen osallistumista koulutuksiin sekä sitoutumista kehittämisprosessiin.

Selvitystyö on syntynyt käytännön työssä havaituista kehittämistarpeista. Itä-Lapin kunnissa, kuten myös monissa muissa kunnissa on havaittu tarve vammaisneuvostojen toiminnan kehittämiselle. Kunnallisten vammaisneuvostojen käytännön toimintaa on tarkasteltu verrattain vähän. Myös vammaisneuvostoille tarjottava koulutus on melko vähäistä, ja sitä tarjotaan yleisimmin pääkaupunkiseudulla. Pohjoisten kuntien vammaisneuvostojen edustajilla ei ole useinkaan mahdollisuutta osallistua näihin koulutuksiin. High Five -hankkeessa ja Invalidiliitossa päätettiin tarttua tähän tarpeeseen, pilotoimalla viiden kunnan yhteistä vammaisneuvostojen koulutusta sekä tilaamalla selvitys näiden neuvostojen toiminnan tilasta. Selvityksen aineistona ovat viiden Itä-Lapin kunnan vammaisneuvostojen puheenjohtajille, sihteeireille ja kunnanhallitusten puheenjohtajille tehdyt haastattelut, näiden kuntien vammaisneuvostoille tarjotut yhteiset koulutukset sekä muut kuntien vammaisneuvostoihin liittyvät materiaalit.

Vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen on tällä hetkellä yhteiskunnassamme monesta näkökulmasta katsottuna hyvin ajankohtaista. Tarve toiminnan kehittämiselle liittyy vammaisten henkilöiden aseman parantamiseen, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen sekä vammaislainsäädännön uudistamiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen voimaantulo tarkoittaa sosiaali- ja vammaispalvelujen järjestämistä vastuun siirtymistä kunnilta hyvinvointialueille. Vammaisneuvostojen näkökulmasta tämä voi tarkoittaa tarvetta uudenlaisten toimintarakenteiden luomiselle kuntia laajemmille hyvinvointialueille.

Vammaisten henkilöiden asema on parantunut yhteiskunnassamme viime vuosina. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan edelleenkaan usein toteudu. Oikea-aikaisuus, yksilölliset palvelutarpeet ja riittävät yksilölliset palvelut ovat haasteita vammaispalveluissa. Myös esteettömyydessä on vielä paljon parannettavaa. Kuntien vammaisneuvostoilla riittää siis tekemistä! Tämän selvityksen tavoitteena on tukea kuntien vammaisneuvostojen paikallistasolla tekemää työtä, tarjoamalla tietoa paitsi toiminnan tilasta, myös konkreettisia ja käytäntölähtöisiä ideoita toiminnan kehittämiseksi.

2. VAMMAISNEUVOSTO KUNNAN TOIMINNASSA

2.1 Vammaisneuvosto vaikuttamiselimenä kunnassa

Vammaisneuvostot ovat yksi kuntien lakisääteisistä vaikuttamistoimielimistä. Muita vaikuttamistoimielimiä ovat nuorisovaltuusto ja vanhusneuvosto. Osassa kunnista vanhus- ja vammaisneuvosto toimivat yhdessä. Vaikuttamistoimielimistä säädetään kuntalaissa (410/2015) kunnan asukkaiden osallistumisoikeuksien yhteydessä. Vaikuttamistoimielinten perustaminen tuli kunnille pakolliseksi ensimmäisen kerran vuoden 2015 kuntalaissa, johon kirjattiin entistä laajemmin kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista. Kuntalaki tuli tältä osin voimaan kesäkuussa 2017.

Kuntalain (410/2015) mukaan kunnanhallituksen on asetettava vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi vammaisneuvosto. Vammaisneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen. Vammaisilla henkilöillä sekä heidän omaisillaan ja järjestöillään tulee olla vammaisneuvostoissa riittävä edustus. Kunnanhallituksen on myös huolehdittava, että vammaisneuvostoilla on riittävät toimintaedellytykset.

Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. (Kuntalaki 410/2015.) Vaikuttamismahdollisuus on annettava vammaisten henkilöiden elämään kuuluviin asioihin, jotka liittyvät hyvinvointiin, terveyteen, osallisuuteen, elinympäristöön, asumiseen, liikkumiseen, päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen ja tarvittaviin palveluihin. (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE)

Kuntien vammaisneuvostojen toiminta vaihtelee kuntien kesken suuresti. Vaikka lain mukaan kuntien vammaisneuvostot voivat olla usean kunnan yhteisiä, ovat kuntakohtaiset vammaisneuvostot yleisin organisoitumismuoto. Vammaisneuvostoja on kuitenkin perustettu myös seutukunnallisesti ja esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouksista vastaaviin kuntayhtymiin. Lisäksi osa kunnista on perustanut yhteisen vanhus- ja vammaisneuvoston, kuten myös tämän selvityksen kohteena olevissa Savukosken ja Posion kunnissa. Vammaisneuvostot eivät ole kuntien virallisia toimielimiä, vaan kuulemis- ja vaikuttamiskanavia. Kuntalaissa korostetaan vammaisneuvostojen aktiivista roolia ja mahdollisuutta saada tietoa hyvissä ajoin. Vammaisneuvostojen asettamistapa, jäsenten lukumäärä, kokoonpano ja muu toiminnan organisointiin liittyvä ovat paikallisesti päätettävissä. (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE)

Vammaisneuvostojen toiminnan voidaan tunnistaa perustuvan kuntalain lisäksi myös YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista, joka tuli Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaisneuvoston tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista (YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kansainvälistä sopimusta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista on noudatettava lakina.

Vammaisneuvoston mukaan vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa on neuvoteltava vammaisten henkilöiden kanssa sekä osallistettava heidät päätöksentekoon. Tämä koskee myös vammaisia lapsia, joilla tulee myös olla mahdollisuus osallistua heitä koskevaan päätöksente-

koon. Osallistuminen voi tapahtua vammaisjärjestöjen kautta. Vammaissopimus ohjaa viranomaisia oma-aloitteisuuteen ja aktiivisuuteen ja sen tavoitteena on saada aikaan todellisia muutoksia vammaisten henkilöiden asemassa. YK:n vammaissopimuksen tarkoituksena on vammaisten henkilöiden arvostus, yhdenvertaisuus ja osallisuus kaikkeen siihen toimintaan, mitä muutkin ihmiset tekevät. Ihmisoikeudet varmistavat sen, että vammaisen henkilö otetaan vakavasti myös sosiaalisessa ympäristössä. (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE ja Invalidiliitto ry)

2.2 Vammaisneuvostojen tehtävät

Kunnallisten vammaisneuvostojen tehtävänä on toimia vammaisyhdistysten, viranomaisten ja päätöksentekijöiden yhteistyöfoorumina kunnassa. Neuvoston tehtävänä on vaikuttaa kunnan eri hallinnonaloilla tehtävään toiminnan suunnitteluun, päätöksentekoon ja seurantaan.

Hyvin toimiva yhteistyö kunnan ja vammaisneuvoston välillä edellyttää kaksisuuntaista tiedonkulkua. Vammaisneuvoston tulee tuoda aktiivisesti esille havaitsemiaan epäkohtia ja asioita, jotka on tärkeää huomioida kunnan toiminnassa. Kunnan toimielimissä tulisi puolestaan hyödyntää vammaisneuvoston asiantuntemusta toiminnan valmistelusta arviointiin. Toiminnan vaikuttavuuden kannalta on tärkeää, että vammaisneuvostossa on edustettuna tai asiakohtaisesti kutsuttuna eri hallinnonalojen edustajia.

Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteita sekä antaa lausuntoja ja kannanottoja. Kaiken toiminnan ydintavoitteena on vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen edistäminen ja vammaisnäkökulman huomiointi päätöksenteossa. Useilla kunnilla on vammaispoliittinen ohjelma, joka toimii kunnassa vammaispoliittisena suunnannäyttäjänä sekä sitouttaa eri toimijoita vammaisten henkilöiden aseman parantamiseen. YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen periaatteet luovat pohjan myös kunnalliselle vammaispoliittiselle ohjelmalle. (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE)

Kunnanhallitus voi hyväksyä vammaisneuvostojen toimintasäännön, johon on kirjattu neuvoston lakisääteiset ja muut mahdolliset tehtävät. Toimintasääntöön voi olla kirjattuna esimerkiksi jäsenten lukumäärä, mitä tahoja jäsenet edustavat, toimikausi, kokousten koolle kutsuminen, puheenjohtajan valinta, sihteerin tehtävän hoitaminen, toimintasuunnitelman laatiminen ja toimintakertomuksen antaminen. (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE) Käytännössä toimintasääntöjen laatiminen ja sisältö vaihtelevat runsaasti kuntien välillä.

3. ITÄ-LAPIN KUNTIEN VAMMAISNEUVOSTOJEN TOIMINTA

Tämä luku perustuu Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen puheenjohtajille, sihteereille ja kunnanhallitusten puheenjohtajille tehtyihin puhelin- ja teams- haastatteluihin (yhteensä 14 haastattelua) sekä Itä-Lapin kunnissa toteutettuun vammaisneuvostojen koulutukseen. Haastattelut ja ensimmäinen koulutus toteutettiin syksyllä 2020 ja toinen koulutus keväällä 2021.

3.1 Vammaisneuvostojen toiminnan tila Itä-Lapissa

Vammaisneuvostojen toiminta Itä-Lapissa vaihtelee runsaasti kunnittain. Neuvostot kokoontuvat tyypillisimmin noin 2–4 kertaa vuodessa, joskin tämän selvityksen toteutusvuosina (2020–2021) kokoontuminen on ollut koronaepidemian vuoksi vähäisempää. Vammaisneuvostojen puheenjohtaja on yleensä vammaisjärjestön edustaja ja sihteerinä toimii kunnan vammaisasioiden kanssa työskentelevä viranhaltija. Puheenjohtaja ja sihteeri valmistelevat tyypillisimmin vammaisneuvostojen kokousten asialistat yhdessä. Haastattelujen mukaan sihteerin rooli on toiminnan toteutumisen kannalta hyvin keskeinen.

Vammaisneuvostojen kokouksissa käsitellään erilaisia ajankohtaisia vammaisiin liittyviä asioita. Käsiteltävät asiat tulevat useimmiten kunnalta ja voivat liittyä esimerkiksi kuntien eri toimialojen toimintasuunnitelmiin, rakentamiseen ja esteettömyyteen, vammaispalvelulakiin, vammaisille henkilöille suunniteltaviin tapahtumiin ja tilaisuuksiin sekä muihin vammaisia henkilöitä koskeviin asioihin. Osassa Itä-Lapin kuntia vammaisneuvostojen kokouksiin tulee asiasisältöjä myös vammaisjärjestöjen kautta, mutta järjestöiltä toivottiin yleisesti aktiivisempaa roolia asioiden esille tuomisessa. Posiolla ja Savukoskella toimii yhdistettynä vanhus- ja vammaisneuvosto, joka vaikuttaa kokouksessa käsiteltävien aiheiden sisältöihin.

Vammaisneuvostojen kokoonpanon koettiin olevan kaikissa kunnissa pääsääntöisesti kattava. Vammaisneuvostoissa on mukana vaihtelevasti järjestöjen edustajia, vammaisia henkilöitä, viranhaltijoita sekä myös luottamushenkilöitä. Viranhaltijoiden määrä ja eri toimialojen edustus vaihtelee runsaasti kuntien välillä.

Vammaisneuvosto on jokaisessa kunnassa kunnanhallituksen nimeämä ja ehdotuksia jäseniksi saadaan järjestöiltä, mutta myös niin sanotun puskaradion avulla. Pienissä kunnissa jäsenten saaminen neuvostoihin voi olla haasteellista ja usein toiminnassa ovat mukana samat henkilöt.

Osalla vammaisneuvostoista on ajantasainen toimintasääntö ja osalla ei. Lisäksi käsitykset toimintasäännön olemassaolosta vaihtelevat yhden kunnan sisälläkin puheenjohtajan ja sihteerin kesken. Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että toimintasääntö ei ole yleisesti kaikille tuttu eikä näin ollen aina toimintaa konkreettisesti ohjaava asiakirja. Toimintasäännön päivittämisen tarve tuli esille myös koulutuksista puhuttaessa.

3.2 Vammaisneuvostojen tehtävät Itä-Lapin kunnissa

Haastatteluissa kysyttiin vammaisneuvostojen puheenjohtajien ja sihteerien sekä kunnanhallituksen puheenjohtajien näkemyksiä vammaisneuvostojen tärkeimmistä tehtävistä. Vammaisneuvostojen puheenjohtajien vastauksissa korostuivat vammaisten ihmisten ja järjestöedustajien kuuleminen, epäkohtien esille tuominen ja sitä kautta asioiden korjaantuminen, vammaisten etujen ajaminen ja

huolehtiminen siitä, että palvelut ovat toimivat. Puheenjohtajat pitivät tärkeänä myös kunnallisiin päätöksiin vaikuttamista sekä huolen pitämistä vammaisista henkilöistä.

Vammaisneuvostojen sihteerien vastaukset olivat puheenjohtajien kanssa samansuuntaiset. Tärkeänä pidettiin edunvalvontaa eli muun muassa vammaisten henkilöiden asioista ja tarpeista huolehtimista sekä näiden asioiden tuomista päättäviin elimiin. Lisäksi sihteerien vastauksissa korostui tarve osallistua asioihin jo niiden valmisteluvaiheessa, ennen varsinaista päätöksentekoa. Esille tuli myös näkemys siitä, että vammaisneuvoston tehtävänä on antaa myös ajantasaista tietoa vammaisyhdistyksille ja sen kautta kohderyhmälle sekä toisinpäin eli vammaisilta henkilöiltä ja järjestöiltä myös kunnan päättäjille.

Haastateltujen kunnanhallitusten puheenjohtajien vastauksissa nähtiin vammaisneuvosto tärkeänä muun muassa siitä syystä, että se muistuttaa viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä vammaisten henkilöiden olemassaolosta ja heidän hyvinvointiinsa ja terveyteen liittyvistä asioista. Vammaisneuvoston tehtävänä on pitää kunnan päättäjät niin sanotusti ajan tasalla erilaisista vammaisiin henkilöihin liittyvistä asioista. Tärkeänä tehtävänä pidettiin myös vammaisneuvoston roolia erityisasiakkaiden näkökulman esille tuojana liittyen palvelujen kehittämiseen ja olemassa olevien palvelujen nykytilan kuvaukseen. Kaiken kaikkiaan vammaisneuvostojen tärkeänä tehtävänä on kannan ottaminen erilaisiin kunnissa valmistelussa ja käynnissä oleviin asioihin sekä toimia äänitorvena ja tuoda erilaisia asioita käsiteltäväksi kuntaan.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että kuntien vammaisneuvostojen tehtävät ja toiminta muotoutuvat kussakin kunnassa omanlaisekseen. Osassa kuntia tehtävät liittyvät eri toimialoilla valmistelussa ja käynnissä oleviin asioihin sekä vammaisten henkilöiden äänen esille tuomiseen tähän liittyen. Erityisesti tässä korostuu esteettömyysasiat. Osassa vammaisneuvostoja tärkeässä roolissa voi olla moninaisen toiminnan ja tapahtumien järjestäminen kohderyhmälle, joskin tämän ohella neuvostoissa käsitellään myös monia muita asioita. Vammaisneuvostoille tärkeimmiksi nähtyjen tehtävien tarkastelu suhteessa kuntalakiin osoittaa, että toiminta nähdään pääsääntöisesti sen mukaiseksi.

3.3 Vammaisneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet Itä-Lapissa

Vammaisneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet olivat haastatteluissa eniten eri rooleissa toimivia henkilöitä puhututtanut aihe. Kuntalain mukaan vammaisneuvostojen tulee voida vaikuttaa toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Suurimpina haasteina on tämän selvityksen mukaan vammaisneuvostojen mahdollisuus vaikuttaa asioihin jo niiden valmisteluvaiheessa sekä yleisesti toiminnan todellinen vaikuttavuus kunnassa.

Haastateltujen mukaan haasteena on osassa neuvostoja se, että tieto ei tule tarpeeksi aikaisin vammaisneuvostoille. Tiedon saaminen on vammaisneuvostojen jäsenistä kiinni eli heidän tulee osassa kuntia aktiivisesti etsiä tietoa valmisteilla ja käynnissä olevista asioista. Esille tuli myös näkemyksiä siitä, että vammaisneuvostoja ei oteta tosissaan ja kunnissa on väheksyvää asennetta neuvostoja kohtaan. Toisaalta haastatteluissa nähtiin myös yhtenä syynä vaikuttamismahdollisuuksien heikkoudelle se, että kunnissa ei välttämättä aina huomata kysyä vammaisneuvoston kantaa. Luottamushenkilöt saattavat joutua palauttamaan asian valmisteluun, jos vammaisneuvostoa ei ole huomioitu asiassa. Tähän liittyen nähtiin, että toimintamalli ei ole kunnassa vakiintunut. Vaikuttaakin siltä, että vammaisneuvostojen toiminnan vaikuttavuuteen liittyy paitsi viranhaltijoiden asenteet myös heidän mahdollisesti puutteellinen tietonsa vammaisneuvostoista ja niiden roolista osana kuntien toimintaa.

Haastatellut kertoivat myös kokemuksia siitä, että kunnissa ei välttämättä huomioida vammaisneuvostojen esille tuomia asioita ja lausuntoja. Vammaisneuvostoille ei aina välttämättä tule tietoa esimerkiksi siitä, miten heidän esille tuomia asioita huomioidaan hallintokunnissa. Osassa kuntia tosin koettiin, että kun vammaisneuvosto pääsee lausumaan ja ottamaan kantaa niin silloin asia kyllä huomioidaan ja siihen vastataan. Yhtenä haasteena vaikuttamisen näkökulmasta on neuvostojen suhteellisen harva kokoontuminen. Neuvosto ei välttämättä kokoontunut silloin kun kunnassa on meneillään jokin ajankohtainen asia.

Vaikka vammaisneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksissa koettiin suuressa osassa haastatteluista olevan paljon parantamisen varaa, oli haastatelluilla myös positiivisia näkemyksiä neuvoston vaikuttamismahdollisuuksista. Yhden kunnan edustaja kuvasi vaikuttamismahdollisuuksien kyseisessä kunnassa olevan yhtä hyvät kuin muillakin neuvostoilla ja hänen mukaansa neuvoston esille tuomat asiat menevät kunnassa eteenpäin ja ne otetaan huomioon.

Haastatteluissa käsiteltiin erikseen vammaisneuvostojen yhteydenpitoa kunnan luottamushenkilöiden kanssa. Käytänteet ja vuorovaikutuksen aktiivisuus vaihtelevat haastateltujen mukaan runsaasti. Yhteydenpito voi olla vähimmillään sitä, että vammaisneuvoston kokouspöytäkirjat lähetetään luottamustoimielimiin, mutta esille tulleen mukaan niitä ei välttämättä anneta kokouksissa edes tiedoksi. Aktiivisimmillaan vuorovaikutus toteutuu eri kanavia pitkin ja luottamushenkilö tai henkilöitä on mukana myös vammaisneuvoston toiminnassa.

Vuorovaikutus voi toteutua myös yksittäisten neuvoston jäsenten kautta ja perustua henkilökohtaisiin suhteisiin. Pienten kuntien etuna tässä on se, että ihmiset usein tuntevat toisensa ja vuorovaikutus sekä tiedon siirtyminen tapahtuu luonnollisia ja päivittäisiä kanavia pitkin. Lisäksi esimerkiksi luottamushenkilöt voivat olla kunnassa monenlaisissa rooleissa, jolloin tieto siirtyy heidän kauttaan eri toimielimiin ja yhteistyöfoorumille. Hyvinä käytänteinä tähän liittyen tuotiin esille koulutuksen yhteydessä vammaisneuvoston puheoikeus valtuuston kokouksissa ja vammaisneuvostojen esittäytyminen kuntien valtuustoille valtuustokauden alussa.

3.4 Vammaisneuvostojen viestintä Itä-Lapissa

Vammaisneuvostojen viestinnässä koettiin olevan runsaasti parantamisen varaa. Viestintä vaihtelee sen muotojen ja aktiivisuuden suhteen Itä-Lapin kuntien kesken ja on riippuvainen vammaisneuvoston sihteerin ja puheenjohtajan aktiivisuudesta. Vammaisneuvostojen toiminta ei vaikuta olevan haastateltujen mukaan kaikille kunnissa toimiville henkilöille ja kunnan asukkaille tuttua.

Yleisin viestinnän muoto on kokousmuistioiden lähettäminen eri toimielimille sekä niiden julkaiseminen kunnan kotisivuilla. Tietoa Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminnasta on saatavilla vaihtelevasti kuntien kotisivuilta. Osassa kuntia kotisivuilla on vammaisneuvostoille omat alasivut, joista löytyy keskeisiä dokumentit, esityslistat ja muistiot sekä vammaisneuvostojen kokoonpano ja puheenjohtajan yhteystiedot. Osassa kuntia näitä alasivuja ei ole päivitetty ja pöytäkirjat ja yhteystiedot eivät ole ajan tasalla. Kunnissa toimivien neuvostojen sivut ja niiden yhteydessä olevat muistiot saattavat löytyä kuntien kotisivuilta eri paikoista, joka voi heikentää tiedon löytämistä toiminnasta.

Vammaisneuvostot viestivät vaihtelevasti kohderyhmälle järjestetyistä tapahtumista ja tilaisuuksista. Haastatteluissa tuli esille näkemys siitä, että toiminta ei ole kuntalaisille kovinkaan tuttua. Viestinnän tehostamista käsiteltiin erityisesti ensimmäisessä koulutuksessa, jossa tuli esille ideoita muun muassa palautelaatikon laittamisesta kauppaan ”kerro terveisesi vammaisneuvostolle”, paikallisleh-

tiin kirjoittaminen ja jutun tarjoaminen neuvoston toiminnasta, kuntien nettisivujen aikaisempaa parempi hyödyntäminen ja esimerkiksi kuntien ajankohtaista -palstalla ilmoittaminen sekä sosiaalisen median entistä parempi hyödyntäminen. Esille tuli myös idea vammaisneuvoston ”kyläkierroksesta”. Kaiken kaikkiaan koulutuksessa tunnistettiin tarve kehittää viestintää systemaattisemmaksi.

3.5 Kuntien välinen ja maakunnallinen yhteistyö Itä-Lapin vammaisneuvostojen näkökulmasta

Kuntien väliseen ja maakunnalliseen vammaisneuvostojen väliseen yhteistyöhön suhtauduttiin haastatteluissa hyvin myönteisesti. Haastattelut olivat erityisen kiinnostuneita toisten kuntien vammaisneuvostojen toiminnasta ja toivoivat yhteisiä tilaisuuksia ja esimerkiksi koulutuksia neuvostoille. Tämän selvitystyön aikana toteutettiin kaksi yhteistä koulutusta, johon saatiin mukaan kaikkien kuntien vammaisneuvostojen edustajia. Koulutukset toteutettiin koronaepidemian vuoksi osin etänä (ns. hybridimalli). Kokemukset ensimmäisestä koulutuksesta olivat erittäin hyvät, palaute oli hyvää ja vahvisti näkemystä siitä, että vammaisneuvostot kaipaavat lisää koulutusta ja koulutuksen sisällöissä on tärkeää käydä läpi toiminnan perusteita sekä luoda foorumeita toisilta oppimiselle.

Myös suhtautuminen maakunnalliseen vammaisneuvostoon oli myönteinen. Osa haastatelluista oli ollut mukana edellisen sote-uudistuksen yhteydessä maakunnallisen vammaisneuvoston valmistelussa. Maakunnallisen vammaisneuvoston yhteydessä esille tuli tosin huoli siitä, että asiat voivat mennä sen myötä liian kauas kuntalaisista. Maakunnallisen vammaisneuvoston lisäksi koettiin tarve myös paikalliselle neuvostolle. Toisaalta maakunnallisen kehittämistyön kautta voisi saada paikallistasolle vinkkejä neuvoston toimintaan sekä se voisi tuoda myös vaikuttavuutta paikalliselle tasolle: jos maakunnassa on linjattu tiettyjä asioita niin ne voivat mennä myös paikallisesti paremmin läpi.

4. KESKEISET HAVAINNOT JA TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Tähän lukuun on koottu tiiviisti keskeiset havainnot Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminnasta. Havainnot perustuvat haastatteluaineistoon sekä kahteen kunnissa toteutettuun koulutukseen.

4.1 Keskeiset huomiot Itä-Lapin kuntien vammaisneuvostojen toiminnasta

Tätä selvitystä varten toteutettujen haastattelujen perusteella voidaan todeta, että vammaisneuvostojen toiminta on Itä-Lapin kunnissa hyvin vaihtelevaa. Tämä vahvistaa kansallisia havaintoja siitä, että vammaisneuvostot toimivat kunnissa erilaisin tavoin. Vammaisneuvostojen rooli näyttää muotoutuvan kussakin kunnassa omanlaisekseen. Vammaisneuvostojen sihteerin (kunnan viranhaltija) rooli on toiminnan toteutumisen näkökulmasta hyvin keskeinen.

Vammaisneuvostojen toimintasääntö ei ole yleisesti kovin tunnettu ja vammaisneuvostojen roolin ja tehtävänkuvan kirkastaminen on toiminnan kehittämisen näkökulmasta keskeistä. Kuntien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden tietämys vammaisneuvostojen toiminnasta näyttää vaihtelevana. Myös asenteet vammaisneuvostojen toimintaa kohtaan ovat moninaiset.

Vammaisneuvostojen toiminnan kehittämisen näkökulmasta keskeisin osa-alue on toiminnan vaikuttavuuden vahvistaminen. Neuvostojen vaikuttamismahdollisuudet vaihtelevat kuntien kesken runsaasti, ja erityisenä kehittämiskohteena voidaan pitää neuvostojen mahdollisuutta vaikuttaa toimintaan jo asioiden valmisteluvaiheessa.

Vammaisneuvostojen vuorovaikutus kunnan luottamushenkilöiden kanssa vaihtelee runsaasti. Neuvostot eivät ole kaikille päättäjille tuttuja ja vammaisneuvostojen ja luottamushenkilöiden yhteistyön vahvistaminen voidaan tunnistaa tärkeäksi kehittämiskohteeksi. Tähän on olemassa erilaisia hyviä käytänteitä, kuten vammaisneuvoston jäsenen puheoikeus valtuuston kokouksissa, vammaisneuvostojen esittäytyminen valtuustoille sekä erilaiset viestintään liittyvät käytänteet.

Vammaisneuvostojen toiminnasta viestintä on osin puutteellista. Viestinnässä on paljon kehittämisen varaa ja sitä olisi hyvä suunnitella eri kohderyhmien näkökulmasta. Tärkeitä kohderyhmiä ovat esimerkiksi kuntalaiset, luottamushenkilöt, viranhaltijat ja järjestöjen edustajat.

Eri kuntien vammaisneuvostojen välisen yhteistyön lisääminen on neuvostojen toiminnan kehittämisen kannalta tärkeää. Yhteiset koulutukset ja esimerkiksi tutustumiskäynnit kuntien neuvostojen kesken ovat hyvä tapa jakaa hyviä käytänteitä ja kokemuksia erilaisista toimintamuodoista ja -raken-teista.

4.2 Vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen, kokemuksia Itä-Lapista

Haastatteluissa ja koulutuksissa tuli esille monenlaisia näkemyksiä vammaisneuvostojen toiminnan kehittämisestä (kuvio 1.). Osa-alueita on käsitelty edellä olevissa luvuissa. Keskeisimmiksi osa-alueiksi nousivat vammaisneuvostojen tehtävän kirkastaminen siihen kuuluville jäsenille sekä muille kunnan toimijoille, toiminnan vaikuttavuuden vahvistaminen, neuvostojen koulutus, viestintä sekä yhteistyö ja vuorovaikutus eri kuntien vammaisneuvostojen välillä.

Osa-alueet on tärkeää huomioida vammaisneuvostojen toiminnan kehittämisessä ja esimerkiksi vammaisneuvostoille järjestettävissä koulutuksissa.

Kuvio 1. Vammaisneuvostojen keskeiset kehittämiskohteet Itä-Lapissa.

4.3 Hyvät käytänteet

Koulutuksissa koottiin Itä-Lapin vammaisneuvostojen hyviä käytäntöjä. Hyvät käytänteet liittyvät neuvostojen toiminnan eri osa-alueille, yhteistyörakenteista käytännön toimintaan. Hyvinä käytänteinä esille nousivat mm.:

- Tapaamiset naapurikuntien neuvostojen kanssa
- Tapaamiset kuntayhtymän kuntien vammaisneuvostojen kanssa
- Vammaisneuvostojen ja kunnanhallituksen säännölliset tapaamiset
- Vammaisneuvoston esittäytyminen päätöksentekijöille
- Edustus kunnanhallituksessa tai lautakunnissa sekä puheoikeus kunnanvaltuustossa
- Lautakunnista nimetty henkilö vammaisneuvostojen kokouksissa mukana
- Vammaisneuvostojen muistiot (myös usean vuoden vanhat) löydettävissä kunnan sivuilta
- Vammaisneuvoston esittely ja sen muistiot löytyvät kunnan sivuilta päätöksenteon yhteydessä
- Kunnanhallituksen nimeämä sihteeri, joka vie asioita aidosti eteenpäin
- Esteettömyyskävely ja erilaiset tempaukset sekä niiden palautekeskustelut/ monitoimijaiset arviointikäynnit erilaisiin kohteisiin, joista on annettu lausuntoja
- Neuvoston tekemä yhteistyö järjestöjen kanssa muun muassa tapahtumien järjestämisessä
- Vammaisneuvosto mukana erityisryhmien liikuntatapahtumissa
- Neuvosto on vuorovaikutuksessa myös kokousten ulkopuolella

Vammaisneuvostot toimivat eri puolella maata hyvin vaihtelevasti, ja neuvostojen rooli vaihtelee kunnissa hyvin runsaasti. Kunnissa onkin monenlaisia kokemuksia hyviksi koetuista toimintatavoista. Se mikä sopii toiseen kuntaan, ei välttämättä toimi aina niin hyvin toisessa kunnassa. Olennaista on kehittää kuhunkin kuntaan sopivin toimintamalli. Tämän selvityksen ja siihen liittyvien koulutusten perusteella kunnallisten vammaisneuvostojen kehittämistyön tueksi on tärkeää saada monipuolisesti tietoa erilaisista toimintatavoista ja kokemuksista.

4.4 Koulutusrunko

Itä-Lapin kunnissa pilotoitiin kuntien yhteistä vammaisneuvostoille kehitettyä koulutusta. Koulutus toteutettiin kahdessa osassa, teams- ja howspace -alustoja hyödyntäen. Koulutus oli alun perin tarkoitus järjestää lähikoulutuksena, mutta koronaepidemia muutti tilanteen ja koulutus järjestettiin ensin osin etänä: fasilitaattorit olivat kussakin kunnassa paikan päällä ja osa neuvostojen jäsenistä fyysisesti paikan päällä ja osa etänä. Toisessa koulutuspäivässä myös fasilitaattorit olivat etänä, mutta osassa kunnista neuvostot olivat kokoontuneet samaan tilaan. Koulutuksen etäjärjestelyt vaativat runsaasti tukea koulutuksen järjestäjiltä.

Koulutus toteutettiin dialogisin menetelmin. Osa koulutuksesta toteutettiin yhteisinä osuuksina ja osa koulutuksen keskustelu- ja ryhmätyöskentelyistä toteutettiin kuntakohtaisesti. Koulutuksesta saatujen kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että koulutuksessa on tärkeää olla riittävästi aikaa keskusteluille ja eri kuntien vammaisneuvostojen jäsenten väliselle vuorovaikutukselle. Jatkossa kou-

lutuksia olisi hyvä järjestää eri kuntien neuvostoille fyysisesti samassa paikassa. Neuvostojen välinen vuorovaikutus osoittautui koulutukseen osallistuneille hyvin tärkeäksi. Vammaisneuvostot toivoivat yhteisten keskustelujen ja työskentelyjen lisäksi myös yhteisiä informatiivisia luento-osuuksia, joissa käsitellään neuvostojen toiminnan perusteita ja roolia osana kunnan toimintaa.

Koulutuksen vahvuutena oli neuvostojen kaikkien jäsenten mahdollisuus osallistua koulutukseen. Koulutus oli vammaisneuvostoille maksuton. Rahoittajana ja toteuttajana oli Itä-Lapin kuntayhtymän High Five-hanke ja Invalidiliitto.

VAMMAISNEUVOSTOJEN KOULUTUSRUNKO

1. Vammaisneuvostojen toiminta kuntalain (410/2015) mukaan (yhteinen luento-osuus)
2. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (yhteinen luento-osuus)
3. Vammaisneuvostojen tehtävät ja rooli kunnassa (yhteinen luento-osuus sekä kuntakohtaiset keskustelut ryhmissä)
 - Neuvoston toiminnan organisoituminen
 - Keskeiset tehtävät
 - Neuvostot kunnan kehittämiskumppanina
 - Hyvien käytänteiden jakaminen
4. Vammaisneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet (yhteinen luento-osuus ja kuntakohtainen työskentely)
5. Viestinnän rooli vammaisneuvostojen toiminnassa (yhteinen keskustelu)
6. Hyvien käytänteiden jakaminen (yhteinen keskustelu)
7. Kuntien välinen ja maakunnallinen yhteistyö vammaisneuvostojen kesken
8. Kunnan vammaisneuvoston esittely (kuntakohtainen työskentely)
 - Valmistellaan kuntakohtaiset suunnitelmat ja esittelydiat.

SELVITYKSEN LÄHTEET JA LIITTEET

- Kuntalaki (410/2015)
- Invalidiliitto (<https://www.invalidiliitto.fi/tietoavammaisten-oikeudet/ykn-vammaissopimus>)
- Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (<https://vane.to/vammaisneuvostot>)
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016